

můjšlím do konce a posledních důsledků jeho myšlenku, vyvozují z jeho zásady všechny důsledky, po nichž volá nová, výbojná, silná a mladá doba — ale nepřezývají Neruda slabého, nepřijímám ho, nehájím se jím a nešancuji se jím. Napíše-li Neruda, že nějaká časová protipapežská brožura Alfonse Šťastného-Padařovského jest veliký čin, usměji se tomu, neboť vím, kdo to byl Alfons Šťastný, četl jsem jeho brožurky, vydávané u Grégra & Dattla, již jako student a již tehdy jsem pochopil, že v nich není nic ani myšlenkově silného, ani českého: že jsou prostý odvar tehdejší materialistické filosofie německé. Zalíbil-li si Neruda na počátku jeho dráhy¹ Rudolfa Pokorného, vím, že se mýlil, poněvadž znám Pokorného a vím, jaká byla jeho hodnota básnická. A napsal-li Neruda v známém feuilletóně r. 1887, kde volal moderní literaturu k národním povinnostem, že jediný kaplánek klecanský, Václav Beneš Třebízský, vyhověl u nás Nerudově představě národního básníka, žasnu, jak stárnoucí Neruda ztrácí kritickou soudnost, a nedůvěřuji ihned celé jeho thesi; to proto, že znám Beneše Třebízského a že vím, jak již za svého života byl předstížen Jiráskem, o němž Neruda neví.

Vím však také, že jest Neruda silný a vím, kde jej hledat. Vím na př., že v sedmdesátých letech, když uváděl Bozděch na českou scénu moderní francouzské drama společenské a když Jeřábkové, Pflégrové, Zákrejsové a Vlčkové láli jeho „mrvaní hnilobě“ a vyháněli je od nás, dovedl se ho zastatí Neruda s šifkou ducha a espretem opravdu heinovským a vykoupatí v horké parodistické lázni domácí moralistické bačkoráře! Jaké k tomu třeba odvahy a volnosti duchové, pochopíš jen tak, uvědomíš-li si, že na Dumas syna na př. dívali se tehdy jako na vrchol nemravnosti, asi jako včera na Péladana nebo na Pierra Louyse. Zde měř se s Nerudou Herben, ten Herben, který všemu francouzskému nemůže přijít na jméno, který, pravý dědic Zákrejse a Václava Vlčka, spílá všemu západnímu, jak jest možno spílat opravdu jen z panenských hlubin nevědomosti a nemyslivosti! Postav si vedle jasné, laskavé, světlé, volné a hrdé duše Nerudovy duši Herbenovu, plnou octa a žluči, malichernicky sektářskou, stranicky mstivou, zatuchlou v baráčnickém klepařství a počouchlíví domácím, a pochopíš, kde jest „šosák a zpátečník“! A srovnaj s obrazoboreckou žlučí feuilletonisty —li—, který by chtěl celou českou literární produkci za deset let splavňovat Vltavu, pietnou lásku Nerudovu, s kterou zachraňoval i ze slabých knih české poesie moderní, co se zachrániti dalo, a pochopíš, jakým právem běže si Čas Nerudu za patrona. Klerikálové, pravím, mohli by se ho dovolávat větším právem než Herben & Cie.

Neruda sledoval skoro do poslední chvíle umělecký Západ a učil se od něho a orientoval se na něm. A mně, když jsem upozornil na Claudela, básníka významu opravdu evropského, a na zásadní problém jeho dramatické velikosti, na náboženskou jistotu, na katolické dogma, které jest svorníkem jeho básnické klenby, na dosah národního náboženství pro dramatického básníka — na otázku literární filosofie a estetiky, o níž se *zítřka* budou psátí v Evropě knihy — odváží se vyspílati takový Herben opic, které „musejí dohánět každého blázna po všech západních ulicích“. A namlouvá svému čtenářstvu, že takové baráčnictví a brslenkářství jest v duchu a v dědictví Nerudově! A to tropí člověk jako Herben, který na příklad

1 - Po jeho smrti soudil o jeho osobnosti jinak, mnohem přisněji.

v „Hostišově“ svařil z rozředeného Turgeněva („Lovcovy zápisky“) a ze zmaličerněného a zesentimentálněného Kiplinga nejpitvornější ragout!

Co tropí Herben a jeho kompañon —li— v Čase, není jen jejich hanba osobní — to jest hanba celé strany. Nečekám nic od starých realistů, kteří uvykli si odpouštějí navzájem nejtěžší hříchy. Ale dorostu, mládeži se divím. Což není mezi nimi několik lidí, kteří umělecky a básnicky pracují a myslí a kteří vědí, co jest to tvorba — jaké slovo obtíženo vši opravdovostí a svatostí duchovní? Což nestydí se před sebou za reprezentační orgán své strany, kde smí se beztrusně tropiti taková ponižující a poskvruňující nízkost? Což nechápou, že tato herbenovština bude ležet před nimi jako tupý nepohnutý balvan, budou-li jednou opravdově a cele pracovatí umělecky nebo básnicky?

Já však dále již bezplatného učitele a gubernanta zanedbanému dru Herbenovi dělati nehodlám; mám jiné důležitější práce na starosti. Lži si, klevet, urážej v Čase jak chce a dovede; nalhávej lidem dále na př., že opovrhují Jiráskem, Raisem, nevím kým — kdežto já psal o nich vždycky slušně a taktně a o Jiráskovi s opravdovou sympatií. Dělej si ze mne l'art pour l'artiste, artistu, satanistu, satanistu, tisíce jiných — istů! Pokoušej svou polemickou Rosinantu k útokům sebekrkolomnějším! Pašol. Zde má absoluce a jednu provždy!

O krásné literatuře sociální

napsal několik pozoruhodných slov p. Jos. R. Hradecký do 8. čísla Akademie; článek p. Hradeckého ukazuje, že správné pojmání poesie, její podstaty a jejich úkolů proniká i tam, kde bývalo v poslední době ubíjeno mělkým a vnějškovým tendenčnictvím. Proti tomuto povrchovému tendenčnictví obrací se právě p. Hradecký. Před lety, píše, řeklo se, že lidu třeba dáti četbu, vytrysklou přímo z jeho života, knihy, mluvící o jeho porobě a utrpení, aby dělník viděl se v zrcadle svého života. A tak vznikla literatura skrz naskrz šablonovitá, prázdná a bezcenná, „nechutné povídky, začínající vždy s dojemnou pravdělostí taktó: „Tovární píšťala zahoukala. Černý dav lidí...“, historie chudých děvčat, svedených továrníky, verše připomínající znova a znova dělníkovi s laciným pathosem jeho bídu, zoufalství, bezmocnost, vydědění... „Naši básníci,“ píše p. Hradecký, „vědí o nás jenom, že jsme rabi utištění, že hyneme v nevědomosti a bídě — ano — bída jest magické slovo, jež se usadilo trvale v pracovních našich básníků. Zamilovali se všichni do této proletářské bída jako čmeláci do květů a není naděje, že nás přestanou obtěžovat svým stálým připomínáním, že jsme vydědění.“ Ale dělnictvo, míní autor, jest již syto toho, aby se mu neustále před oči stavělo, co tak výborně zná, aby večer po denní lopotě rozvíjel před ním někdo znova obraz jeho poroby a zneužívání jejich černých barev k laciným básnickým efektům. „Přečetl jsem všecku sociální literaturu posledních desíti let — verše, drama, povídky — románů nebylo — leč nenalezl jsem nikde ani jedné radostné stránky. A to stojí za úvahu. Pište si povídky a básně pro lid, ale nezapomínejte, že každá taková věc musí v *cosi* věřit a *cosi* velkého chtít, tušit v daleku... Chceme psně o kráse života, o jeho ohromnosti, psně o věčné touze a vítězném chění; chceme se opíjet nádhrou a bohatstvím života, všim tím — čeho se nám nedostane. Avšak to zbudí náheru a my chceme žíznil a toužit.“ To jsou hrdá, čestná a správná slova, a jsou-li míněna opravdu

zásadně a důsledně, nejsou-li pouhý náladový projev jednotlivců, mohou usplítnout směr mezi sociální demokracií a opravdovou velikou tvůrčí poezií moderní. Neboť p. Hradecký nechce nic víc a nic méně, než celou velikou poezii *všelidskou*, která se obrací k člověku a jen k člověku a vybujuje v něm nekladnější touhy životní. Čeho žádá po poezii p. Hradecký, splnil na př. Shelley, a nevím, proč mělo by být dělnictvo odlučováno od něho a duchů jemu podobných, od básníků, kteří jako on připravovali zrození moderního člověka a spolupracovali na něm. Až dělnictvo vyspěje, zažene samo malodušné ochránče z vlastního tábora, kteří je pokládali za nedospělé dítě a chtěli je krmiti rozžvýkanou, seslabenou a odmocněnou stravou, různými básnickými dětskými moučkami, na něž lepili pravověrné etikety sociálně demokratického stranictví; až dělnictvo vyspěje, pochopí, že etiketou, vnějším tendenčním tvůrčím nezlepšila se o nic vnitřní výživnost a hodnota takového přípravku a zakáže si samo takový pochybný průmysl. Až dělnictvo se *cele* vnitřně osvobodí, pochopí i poezii úplně svobodnou, volnou a velikou a zamiluje si ji; a pochopí, že není nijak *zvláštní* měšťácké a dělnické poesie, že jest poesie *jediná*, protože každý velký duch a každé veliké srdce v každé době a v každém věku cítilo nelad a nespravedlivost světa a připravovalo jeho vyrovnání, a nebude chtít zotročovat i zapřahat ji před vůz své strany a žádati od ní služeb tahounských; porozumí, že jen poesie zcela svobodná a nezávislá na stranických tendencích může být tím velkým životním kvasem, jak správně jej cítí jako cíl básnické tvorby článeček p. Hradeckého.

Jindřich Vodák jako kritik

Přeji kritice, i když si obírá mne za svůj předmět, volnosti co nejširší; *jest mně úplně lhostejno*, jaké závěry a soudy vyvozuje z mých skutečností uměleckých: vím, že soud, který není organický a nevniká v sám kontext mé osobnosti a mého díla, byť tvářil se sebestopověšněji, není než vratký a efemerní výraz rozmaru nebo zloby a že bude zkorigován budoucností více méně blízkou nebo vzdálenou. Čeho však nesnáším, jest jedno: zřejmá nepoctivost, nepoctivost, řekl bych, skoro již v *občanském* smyslu slova; nestrpím, aby kritik falšoval samy mé skutečnosti umělecky nebo kriticky tvůrčí, samy návěsti svého soudu; aby na př. píši-li o horách, netvrdil, že píši o údolích a vice versa. A čehosi tomu velmi blízkého dopustil se p. Jindřich Vodák v Čase 11. května; a odtud tyto řádky, které píši ne bez pocitu hanby za dnešní literární politikaření české, které umožnilo takový zjev. Jde o muže, s nímž jsem leckdy nesouhlasil literárně, jehož kritickou metodu pokládám jsem a pokládám často za neúplnou nebo vnějškovou, ale kterého přesto vážil jsem si jako člověka literárně vzdělaného a především kritika dobré vůle, který se leckdy myl, ale jenž nechce klamat ani sebe ani jiných. Dnes jsem nucen pochybovati i o tom — odtud pocit ponížení, který se mne bezděky zmocňuje. *Proti tomu tedy bojovat? A dnes bojovat? Přít se neustále a znova a znova o literární násobilku?*

Ve své knize „Duši a dílu“, v hlavních portrétech jejích, podávám cosi, co v české literární historii nebo kritice není právě běžné: pokus, dobrati se rozbořením básnickova *výrazu* tvůrčích sil, které jej vytvořily. Až posud skoro vždycky a výlučně vycházelo se od látky, od ideí, od tendencí společenských, přesvědčení myšlenkových a filosofických, názorů sociálních, které básník hlásal nebo jež se v díle

jeho obrážely; vycházelo se tedy od čehosi mnohem všeobecnějšího a abstraktnějšího, než vycházím já. Neboť umělecký výraz jest nejvlastnější vlastnictví tvůrce, o něž nesdílel se s nikým druhým, kdežto ideje, myšlenky, přesvědčení filosofická nebo občanská a společenská jsou obecným majetkem celé doby; jediné z uměleckého výrazu jest možno přiblížiti se ději tvůrčímu, vystihnouti jej v jeho jedinečnosti a konkrétnosti; jediné odtud jest možno vniknouti v samo tvůrčí dílo básnickovo, ve způsob, jak *tvorí svou básnickou skutečnost*. To vidí a vyčte z mé knihy literární dítě.

A nyní přijde p. Jindřich Vodák, postaví v Čase pravdu na hlavu, z bílého udělá černé a nalezne smutnou odvalu, psáti o mně jako o představiteli staré kritické školy, která prý „básnické obrazy a představy snižovala na pouhou vnější, pomocnou a provázající okolnost“, která prý „přichází k umění a zvláště k literatuře z oblasti teorií, formulí, pouhých logických a matematických schémat“, jejíž prý „první slovo jest abstrakce, druhé zase abstrakce a třetí ještě abstrakce“, již prý všechna tvorba jest jen příležitostí, aby z ní „vyvozovala filosofii, metafysiku, sociologii průvodců“.

Člověk žasne prostě: smí se dnes provozovat beztravně takové penězokazectví? Mně jest básnický obraz samým středem kritického zájmu — proto p. Vodák řekne, že jej snižuji na cosi docela vedlejšího! Já vycházím od nejkonkrétnějšího konkréta a vyšetřuji samu tvůrčí funkci básnickou — proto klevetí p. Vodák, že vnáším do kritiky nějaký abstraktní apriorism, snad matematický dokonce! Já pomíjím často úplně filosofické a sociální intence básníků a vystihuji jen, jak vytvářejí svou básnickou *skutečnost* — mám stanovisko ryze a výlučně umělecky konkrétní, tvárně tvůrčí — proto udělá ze mne p. Vodák didaktika, který loví z básní „metafyzické, filosofické a mravní myšlenky“ a hodnotí básně podle toho, kolik z nich „dokazují“!

Ve své studii o Máchovi změřil jsem přímo rozpětí obraznosti Máchovy tím, že jsem určil vzdálenost představ, které jsou mezmi jeho obrazů; vystihl jsem i citově rychlé její tempo, letmo přeskakující z oblasti do oblasti, a zejména její tvůrčí samostatnost, která ze zcela nepatrných postřehů smyslových vytváří složité útvary samostatné krásy verbalistní. To všechno zdá se však p. Vodákovi „odhmotňování“ a „odživotňování“, neboť jest z lidí, kteří mají slovo „život“ neustále v ústech, ale nemají potuchy o jeho smyslu a dosahu; jim životem jest jíst, spát, pohybovat se, číst, debatovat a psát referáty, ale že vrcholem života jest *tvůrčí děj*, že tvůrčí děj jest *skutečnost nad všechny skutečnosti* a že sloužím životu více než kdo jiný, přiblížím-li čtenáři tomuto ději tvůrčímu, ukáži-li mu samu jeho funkci, vložím-li do ní takřka prst jeho, toto netuší.¹ Vložím-li jediný obraz Máchův, vložím-li

1 - Z téhož druhu lidí jest i p. F. V. Krejčí. V Právu lidu psal, že „není vidět mostů od mých duchových dramát do skutečného života“ a že „neříkám nic davům, čekajícím od Umění dary krásy“. Panu Krejčimu patrně duchový život jest něco protikladného životu skutečnému, kdežto mně duchový život jest skutečnost skutečnější než skutečnost t. zv. skutečného života p. F. V. Krejčího. Život duchový jest zde proto, aby byl napodoben t. zv. životem skutečným a ne naopak. Že bych neměl co dáti „davům“, o tom pochybuji; možná, že v „davech“ jsou jednotlivci, kterým bych dal více než jim dovedou dáti na příklad feuilletony soudružky Marie Majerové, ano, možná, že toho mám i pozitivní důkazy. Jest úžasné, jak jest vlastně